

In honorem Vasile Ciobanu:
Studii privind minoritatea germană
din România în secolul XX

In Honorem Vasile Ciobanu:
Studien über die Rumäniendeutschen
im 20. Jahrhundert

Editat de / herausgegeben von Corneliu Pintilescu

HONTERUS

In honorem Vasile Ciobanu:
Studii privind minoritatea germană
din România în secolul XX

In Honorem Vasile Ciobanu:
Studien über die Rumäniendeutschen
im 20. Jahrhundert

Herausgegeben von / editat de
Corneliu Pintilescu

In honorem Vasile Ciobanu:
Studii privind minoritatea germană
din România în secolul XX

In Honorem Vasile Ciobanu:
Studien über die Rumäniendeutschen
im 20. Jahrhundert

Herausgegeben von / editat de
Corneliu Pintilescu

Responsabilitatea pentru opiniile exprimate în textele publicate în acest volum revine în totalitate autorilor.

CUPRINS/ INHALTSVERZEICHNIS

Corneliu Pintilescu

Introducere / Einleitung 9/15

Dan Dumitru Iacob

O viață închinată muzei Clio: Vasile Ciobanu la 70 de ani / Vasile Ciobanu zum 70. Geburtstag: ein Leben der Muse Clio gewidmet 21

Anda-Lucia Spânu

La mulți ani, Domnule Profesor! / Herzlichen Glückwunsch zum Geburtstag, Herr Professor! 29

Lucian Giura

Vasile Ciobanu – Bibliografia operei științifice / Vasile Ciobanu – Literaturverzeichnis 33

Gerald Volkmer

Martin sen. und Martin jun. Copony – ökonomische und politische Netzwerke zweier Kronstädter Industrieller und ihrer Nachfolger im späten 19. und frühen 20. Jahrhundert / Martin Copony senior și Martin Copony junior – rețelele politice și economice ale unei familii de industriași brașoveni în secolele XIX și XX 47

Paul Șeulean

Chestiunea agrară în dezbaterile parlamentarilor germani din România (1919–1929) / Die Landwirtschaftsfrage in den Debatten der deutschen Parlamentarier in Rumänien (1919–1929) 97

Dirk Schuster

Nationalsozialistische „Volksgemeinschaft“ unter „Auslandsdeutschen“ am Beispiel der Siebenbürger Sachsen und ihrer Landeskirche / „Comunitatea

etnică” național-socialistă în rândul „germanilor de peste hotare”; sașii transilvăneni și biserica lor națională 125

Ulrich A. Wien

Christliche Theologie im Gegensatz zum Nationalsozialismus? Das Verhältnis von Kirche und Politik im Verständnis von Bischof Viktor Glondys / Teologia creștină în opoziție cu național-socialismul? Raporturile între stat și biserică în viziunea episcopului Viktor Glondys 147

Guðrun-Liane Ittu

Otto Devrients „Lutherspiel“ im Hermannstädter Stadttheater: Bekenntnis zum Protestantismus und politisches Manifest / Piesa „Lutherspiel” a lui Otto Devrient la Teatrul Orășenesc Sibiu: Pietism protestant și manifest politic 171

Timo Hagen

„Deutsche Frauen, sächsische Mütter, evangelische Bekennerinnen“. Erziehungsziele im Schulwesen der Evangelischen Landeskirche A. B. in Siebenbürgen anhand ausgewählter Schulbauprojekte 1899–1927 / „Femei germane, mame săsoaice, mărturisitoare ale credinței evanghelice”. Obiectivele învățământului confesional al Bisericii Evanghelice C.A. din Transilvania reflectate în concepția arhitectonică a unor școli din perioada 1899–1927 183

Ottmar Trașcă

Die Deutsche Volksgruppe in Rumänien im Spiegel der Berichterstattung des rumänischen Geheimdienstes 1940–1944 / Grupul Etnic German în vizorul serviciilor secrete românești (1940–1944) 215

William Totok

Nationale Minderheiten und Securitate / Minoritățile naționale și Securitatea 235

Hannelore Baier

Die Rumäniendeutschen im Visier der Securitate 1950–1989 / Germanii din

România în vizorul Securității (1950–1989) 283

Corneliu Pintilescu

Construcția discursivă a vinovăției politice: o analiză comparată a trei procese politice implicând membri ai minorității germane din România (1958–1962) / Die Konstruktion politischer Vergehen im Diskurs: eine vergleichende Analyse dreier Prozesse gegen Angehörige der deutschen Minderheit Rumäniens (1958–1962) 303

Stefan Sienerth

Activitatea de mediere interculturală sub semnul a două dictaturi. Date noi referitoare la biografia și opera lui Harald Krasser / Die interkulturelle Mediation unter zwei Diktaturen. Neue Erkenntnisse zur Biografie und zum Werk Harald Krassers 325

Michaela Nowotnick

Zündstoff Literatur. Der Roman „Rote Handschuhe“ von Eginald Schlattner / Literatură cu potențial exploziv. Romanul „Mănușile roșii” al lui Eginald Schlattner 359

Cosmin Budeancă

Aspecte privind emigrarea cadrelor didactice de origine germană din România în perioada 1978–1989 / Aspekte zur Auswanderung der Lehrer deutscher Abstammung aus Rumänien in der Zeitspanne 1978–1989 369

INTRODUCERE

Corneliu Pintilescu^{1*}

Am avut plăcerea și onoarea de a-l cunoaște pe profesorul și cercetătorul Vasile Ciobanu la conferințele dedicate istoriei germanilor din România (prima dintre aceste intersectări a avut loc la Brașov în 2011). Îi cunoșteam și apreciam de dinainte contribuțiile esențiale la istoria germanilor din România în secolul XX. În decursul colaborărilor care au urmat am avut ocazia să descopăr că domnul Vasile Ciobanu este nu doar un maestru al scrisului istoric și un mentor pentru mulți dintre foștii săi studenți de la Universitatea Lucian Blaga din Sibiu, ci și o persoană caldă și generoasă, un model de colegialitate. De atunci am avut șansa de a beneficia din partea domniei sale de sfaturi, indicații bibliografice, informații privind unele fonduri arhivistice, precum și de benevoitoarele observații critice asupra propriilor mele contribuții privind istoria germanilor din România. Pentru toate acestea îi mulțumesc pe această cale.

Domnia sa reprezintă pentru foștii studenți, colegi și colaboratori un etalon de profesionalism. Cărțile și studiile redactate de Vasile Ciobanu constituie un model de abordare critică a surselor, de bună organizare a unei lucrări academice, de scriere istorică care îmbină fericit claritatea expunerii, spiritul sintetic, cu o analiză bine documentată și echilibrată. Aceste calități au în spate o asumare deplină și consecventă a principiului lucrului bine făcut în meșteșugul scrisului istoric.

Alături de scrierile semnate de Wolfgang Miede, Paul Milata, Thomas Casagrande, Ulrich A. Wien, Mathias Beer, Hiltrun Glass, Georg Weber, Hannelore Baier, Michael Kroner, Ottmar Trașcă, Johann Böhm sau William Totok²,

1 * Dr. Corneliu Pintilescu, cercetător științific III în cadrul Institutului de Istorie "George Barițiu" Cluj-Napoca al Academiei Române.

2 Wolfgang Miede, *Das Dritte Reich und die Deutsche Volksgruppe in Rumänien. 1933-1939. Ein Beitrag zur nationalsozialistischen Volkstumspolitik*, Berna, Herbert Lang/Frankfurt am Main, Peter Lang, 1972; Paul Milata, *Zwischen Hitler, Stalin und Antonescu: Rumäniendeutsche in der Waffen-SS*, Köln/Weimar/Viena, Böhlau Verlag, 2007; Thomas Casagrande, *Die Volksdeutsche SS-Division „Prinz Eugen“*, Frankfurt am Main, Campus Verlag, 2003; Ulrich A. Wien, *Kirchenleitung über dem Abgrund. Der siebenbürgisch-sächsischer Bischof Friedrich Müller vor den Herausforderungen durch Minderheitenexistenz, Nationalsozialismus und Kommunismus*, Köln/Weimar/Viena, Böhlau Verlag, 1998; Mathias Beer (coautor: Konrad Gündisch), *Siebenbürgen und die Siebenbürger Sachsen*. Langen-Müller, München, 1998;

contribuțiile domnului Vasile Ciobanu reprezintă o componentă fundamentală a istoriografiei privind germanii din România în secolul XX. Rezultatele cercetărilor sale au fost concretizate prin publicarea unor monografii devenite deja clasice privind istoria politică, economică, socială și culturală a germanilor din România, în mod deosebit a sașilor transilvăneni, în perioada 1918–1944 (*Contribuții la cunoașterea istoriei sașilor transilvăneni. 1918–1944*, Sibiu, Editura hora, 2001; *Germanii din România în anii 1918–1919*, Sibiu/Hermannstadt, Honterus, 2013; *Identitatea culturală a germanilor din România în perioada interbelică*, București, Editura Muzeului Național al Literaturii Române, 2013). În aceste contribuții, Vasile Ciobanu a adus o lumină nouă asupra unor momente cheie ale istoriei comunității precum adeziunii sașilor la Marea Unire; a prezentat procesul de coagulare politică și de construire a unei identități comune a germanilor din România în decursul perioadei interbelice; a analizat cauzele apariției și succesului mișcării naziste în rândul sașilor transilvăneni, precum și luptele interne, care au caracterizat această mișcare în ce-a de a doua parte a anilor '30. Cercetările sale au relevat importanța istoriei sașilor pentru înțelegerea istoriei României, în general, și a Transilvaniei, în special. Pe lângă această temă centrală a operei sale, Vasile Ciobanu a abordat și alte arii, precum istoria orașelor, istoria instituțiilor bancare, istoria unor structuri politice din România (precum Frontul Plugarilor), istoria relațiilor româno-germane sau istoria presei. În aceste cercetări, Vasile Ciobanu a manifestat aceeași maximă acribie, care îi face cinste istoricului. Unele dintre rezultatele cercetărilor istorice sau a muncii de sistematizare bibliografică, precum volumele de documente editate împreună cu Sorin Radu și Nicolae Georgescu despre Frontul Plugarilor³ sau

Hildrun Glass, *Zerbrochene Nachbarschaft. Das deutsch-jüdische Verhältnis in Rumänien 1918-1938*, München, Oldenbourg, 1996; Georg Weber, Armin Nassehi, Renate Weber-Schlenther, Oliver Sill, Georg Kneer, Gerd Nollmann, Irmhild Saake, *Emigration der Siebenbürger Sachsen. Studien zu Ost-West-Wanderungen im 20. Jahrhundert*, Westdeutscher Verlag, Wiesbaden, 2002; Michael Kroner (coautor: Horst Göbbel), *Siebenbürger Sachsen - Vor 50 Jahren: Flucht - Deportation - Enteignung - Entrechtung. Die Siebenbürger Sachsen - 23. August 1944 bis 1947*, Nürnberg, Landsmannschaft der Siebenbürger Sachsen in Deutschland e. V., 1994; Ottmar Trașcă, "Constituirea Grupului Etnic German din România și relațiile cu Biserica evanghelică din Transilvania în primii ani ai 'erei' Andreas Schmidt. 1940-1942", *Anuarul Institutului de Istorie "A.D.Xenopol"*, tom XLVIII (2011), pp. 321-322; Johann Böhm, *Das Nationalsozialistische Deutschland und die Deutsche Volksgruppe in Rumänien 1936-1944*, Frankfurt am Main, Peter Lang, 1985; William Totok, *Episcopul, Hitler și Securitatea: procesul stalinist împotriva „spionilor Vaticanului” din România*, Iași, Polirom, 2008.

3 Vasile Ciobanu, Sorin Radu, Nicolae Georgescu (ed.), *Frontul Plugarilor. Documente, vol. I, 1944–1947, vol. II, 1948–1951*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului,

Bibliografia istorică a orașelor din România (co-editor: Anda-Lucia Spănu), reprezintă instrumente de lucru valoroase pentru ulterioare cercetări.

Prin întreaga sa activitate academică istoricul Vasile Ciobanu a slujit nu doar idealurile istoricului de a scrie „fără ură și părtinire” despre perioade dificil de abordat, precum cea a ascensiunii nazismului și a celui de Al doilea război mondial, ci și cele ale bune conviețuiri interetnice. Cărțile sale reprezintă un manifest pentru mai buna cunoaștere a istoriei minorităților naționale din România, înțeleasă ca un pas important către cultivarea respectului față de cei de lângă noi. De altfel, domnia sa a adus o contribuție esențială la instituționalizarea studiului minorităților naționale în cadrul Universității Lucian Blaga din Sibiu. În această privință, am avut onoarea de a contribui la continuarea tradiției încetățenite de domnia sa în cadrul Universității Lucian Blaga din Sibiu în perioada 2013-2016.

Pornind de la importanța temelor legate de istoria germanilor din România în secolul XX în economia cercetărilor inițiate de Vasile Ciobanu, am optat pentru un volum omagial care să se concentreze pe această arie. Colecția de studii oferite publicului prin intermediul acestui volum colectiv reflectă ultimele cercetări privind germanii din România în secolul XX, întreprinse în instituții de specialitate din România și Germania, dar nu numai. Structurat atât cronologic, cât și tematic, volumul este alcătuit din două părți. O primă parte tratează aspecte ale istoriei politice, economice și culturale a sașilor în perioada 1885–1944. Cea de-a doua parte surprinde o serie de transformări radicale suferite de comunitatea germanilor din România în perioada regimului comunist.

Volumul începe cu contribuțiile privind biografia și activitatea științifică a domnului Vasile Ciobanu scrise de Dan Dumitru Iacob, Anda-Lucia Spănu și Lucian Giura. Continuă apoi cu studiul semnat Gerald Volkmer, care analizează rețelele economice și politice dezvoltate de o familie de industriași brașoveni (Copoly) la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX. Studiul lui Paul Șeulean abordează reacția parlamentarilor germani din legislativul României față de propunerile din acest for privind reforma agrară. Studiul surprinde perspectiva elitelor politice ale germanilor din România și argumentația acestora privind respingerea unor măsuri dezbătute în parlament și apoi implementate prin legislația reformei agrare. Dirk Schuster analizează construirea prin intermediul discursului nazist local a “unei comunități imaginate” și raporturile acestuia cu

2011-2012; Vasile Ciobanu, Anda-Lucia Spănu (coord.), *Bibliografia istorică a orașelor din România*, București, Editura Academiei Române, 2007.

alte discursuri identitare ale elitei politice și religioase a sașilor. Ulrich A. Wien aduce o contribuție privind opoziția față de nazism din a doua parte a anilor '30 a unor membri ai conducerii Bisericii Evanghelice C.A. din România, prin cazul episcopului Viktor Glondys, și ne oferă o imagine asupra conexiunilor între religie și politică la sașii transilvăneni. Istoricul de artă Gudrun-Liane Ittu prezintă influența exercitată de revirimentul religios produs de sărbătorirea în 1883 a patru sute de ani de la nașterea lui Martin Luther asupra teatrului săsesc de la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX. Continuând tematica culturii și artei la sași în prima jumătate a secolului XX, Timo Hagen ne oferă o incursiune în arhitectura edificiilor instituțiilor de învățământ ale sașilor în primele decade ale secolului XX. Opțiunile pentru anumite proiecte de arhitectură reflectă, în opinia autorului, complexitatea identității culturale a sașilor, o identitate în care se îmbină componenta culturală săsească, componenta confesională și conștiința germanității. Ottmar Trașcă aduce prin contribuția sa o imagine asupra percepției regimului Antonescu, în mod special a serviciilor secrete românești din acea perioadă, asupra procesului de nazificare a germanilor din România, perceput prin prisma raporturilor cu Germania Nazistă și a traumelor create de pierderile teritoriale din anul 1940. Autorul relevă importanța surselor produse de serviciile române de informații privind reconstituirea istoriei mișcării naziste din rândul germanilor din România.

A doua parte a volumului, care privește germanii din România sub comunism, începe cu studiul semnat de William Totok, „Minoritățile naționale și Securitatea”. Acesta reprezintă o analiză a turnurii politicilor regimului comunist față de minoritățile naționale în perioada Ceaușescu și a felului în care aceasta a marcat practicile Securității față de elita intelectuală a germanilor și maghiarilor din România. Contribuția Hannelorei Baier vine să continue această abordare și se concentrează asupra felului în care Securitatea și-a dezvoltat politicile privind minoritatea germană. Autoarea surprinde transformările suferite de politicile Securității față de minoritatea germană de-a lungul întregii perioade comuniste. Corneliu Pintilescu propune o analiză comparată a trei procese politice din perioada 1958–1962, care au implicat intelectuali sași, desfășurate în contextul istoric marcat de Revoluția din Ungaria din 1956. Stefan Sienerth prezintă destinul unui intelectual de limbă germană din România – Harald Krasser – sub două dictaturi și analizează raporturilor sale cu Securitatea. Seria dedicată intelectualilor de limbă germană sub comunism continuă cu studiul semnat de Michaela Nowotnick privind problematizarea trăirii represiunii comuniste în romanul lui Eginold Schlattner *Rote Handschuhe* [Mănușile roșii] și a felului

în care această literatură ilustrează abordarea acestui trecut problematic. Volumul se încheie cu contribuția semnată de Cosmin Budeancă, care analizează emigrarea cadrelor didactice ale minorității germane din România și impactul acesteia din două perspective: una pornind de la analiza dosarelor Securității și alta pornind de la interviurile de istorie orală realizate de autor.

În încheiere, aș dori să menționez că publicarea acestui volum nu ar fi fost posibilă fără sprijinul financiar al Forumului Democrat al Germanilor din România. De asemenea, mulțumirile mele se îndreaptă către Hannelore Baier, Dan Iacob, Anda-Lucia Spănu pentru sfaturile lor prețioase și comentariile privind textele.

EINLEITUNG

Corneliu Pintilescu^{1*}

Vasile Ciobanu lernte ich bei den Konferenzen zu der Geschichte der Deutschen aus Rumänien kennen (die erste dieser Begegnungen fand 2011 in Kronstadt statt). Schon vor unserem ersten Treffen war er mir durch seine entscheidenden Beiträge zur Geschichte der Deutschen aus Rumänien im 20. Jh. bekannt. Bei unserem ersten Treffen konnte ich feststellen, dass der Forscher und Professor Vasile Ciobanu nicht nur ein Meister der historischen Berichterstattung und Mentor für viele seiner gewesenen Studenten an der Lucian-Blaga-Universität war, sondern auch ein warmer und großzügiger Mensch und Kollege. Seither erfreue ich mich an seinen klugen Ratschlägen, bibliographischen Tips und wohlmeinenden Kritiken an meinen eigenen Beiträgen über die Geschichte der Deutschen aus Rumänien. Für dieses alles möchte ich auf diesem Wege meinen Dank aussprechen.

Für seine gewesenen Studenten, seine Kollegen und Mitarbeiter ist er ein Beispiel an Professionalität. Seine Bücher und Aufsätze zeugen von einem beispielhaften kritischen Umgang mit historischen Quellen, sind gut strukturiert und vereinen eine klare Darlegung mit einer gut dokumentierten und ausgeglichene Analyse. Neben Wolfgang Miede, Paul Milata, Thomas Casagrande, Ulrich A. Wien, Mathias Beer, Hiltrun Glass, Georg Weber, Hannelore Baier, Michael Kroner, Ottmar Trașcă, Johann Böhm oder William Totok² gehört Va-

1 *Dr. Corneliu Pintilescu, Wissenschaftlicher Mitarbeiter des Instituts für Geschichte „George Barițiu“ der Rumänischen Akademie.

2 Wolfgang Miede: Das Dritte Reich und die Deutsche Volksgruppe in Rumänien. 1933-1939. Ein Beitrag zur nationalsozialistischen Volkstumspolitik. Frankfurt am Main 1972; Paul Milata: Zwischen Hitler, Stalin und Antonescu: Rumäniendeutsche in der Waffen-SS. Köln/Weimar 2007; Thomas Casagrande: Die Volksdeutsche SS-Division „Prinz Eugen“. Frankfurt am Main 2003; Ulrich A. Wien: Kirchenleitung über dem Abgrund. Der siebenbürgisch-sächsische Bischof Friedrich Müller vor den Herausforderungen durch Minderheitenexistenz, Nationalsozialismus und Kommunismus. Köln/Weimar/Wien 1998; Konrad Gündisch, Mathias Beer: Siebenbürgen und die Siebenbürger Sachsen. München 1998; Hiltrun Glass: Zerbrochene Nachbarschaft. Das deutsch-jüdische Verhältnis in Rumänien 1918-1938. München 1996; Georg Weber, Armin Nassehi, Renate Weber-Schlenker, Oliver Sill, Georg Kneer, Gerd Nollmann, Irmhild Saake (Hgg.): Emigration der Siebenbürger Sachsen. Studien zu Ost-West-Wanderungen im 20. Jahrhundert. Wiesbaden 2002; Michael Kroner, Horst Göbbel: Siebenbürger Sachsen - Vor 50 Jahren: Flucht - Deportation -

sile Ciobanu zu den Schlüsselfiguren der Geschichtsschreibung über die Deutschen aus Rumänien im 20. Jh. Seine Forschungsarbeit ist in mehreren Arbeiten dargelegt, die inzwischen zu Klassikern der politischen, wirtschaftlichen, sozialen und kulturellen Geschichtsschreibung der Siebenbürger Sachsen in der Zeitspanne 1918-1944 geworden sind (*Contribuții la cunoașterea istoriei sașilor transilvăneni. 1918-1944*, Sibiu, Hora Verlag, 2001; *Germanii din România în anii 1918-1919*, Sibiu/Hermannstadt, Honterus, 2013; *Identitatea culturală a germanilor din România în perioada interbelică*, București, Verlag des Nationalmuseums für Literatur, 2013). In diesen Beiträgen ist es Vasile Ciobanu gelungen, ein neues Licht auf die Geschichte dieser Gemeinschaft zu werfen, wie zum Beispiel auf den Beitritt der Sachsen zur großen Vereinigung. Auch hat er den Prozess der Identitätsfindung der Deutschen in Rumänien in der Zwischenkriegszeit untersucht, sowie die Ursachen des Erfolgs der nationalsozialistischen Bewegung in den Reihen der Siebenbürger Sachsen, aber auch die inneren Kämpfe, die in dieser Bewegung in der zweiten Hälfte der 30er Jahre stattgefunden haben. Seine Forschung hat die Bedeutung der Geschichte der Siebenbürger Sachsen für das Verständnis der Geschichte Rumäniens im Allgemeinen und Siebenbürgens im Besonderen aufgezeigt.

Neben diesem Hauptthema seines Schaffens hat Vasile Ciobanu sich jedoch auch anderen Themen zugewandt, wie der Städtegeschichte, der Geschichte der Banken, der Geschichte der politischen Implikation der Bauern, der Geschichte der rumänisch-deutschen Beziehungen oder der Geschichte der Presse. Auch in diesen Bereichen hat Vasile Ciobanu genau so akribisch geforscht. Einige der Werke, die auf historischer Forschung und bibliographischer Systematisierung beruhen, wie die Dokumentensammlungen, die er zusammen mit Sorin Radu und Nicolae Georgescu über den Frontul Plugarilor³ oder *Bibliografia istorică a orașelor din România* (Historische Bibliographie der Städte Rumäniens, Mithe-

Enteignung - Entrechtung. Die Siebenbürger Sachsen - 23. August 1944 bis 1947. Nürnberg, Landsmannschaft der Siebenbürger Sachsen in Deutschland e. V., 1994; Ottmar Trașcă: "Constituirea Grupului Etnic German din România și relațiile cu Biserica evanghelică din Transilvania în primii ani ai 'erei' Andreas Schmidt. 1940-1942". In: *Anuarul Institutului de Istorie "A.D.Xenopol"*, XLVIII (2011), S. 321-322; Johann Böhm: *Das Nationalsozialistische Deutschland und die Deutsche Volksgruppe in Rumänien 1936-1944*. Frankfurt am Main 1985; William Totok: *Episcopul, Hitler și Securitatea: procesul stalinist împotriva "șpionilor Vaticanului" din România*. Iași 2008.

- 3 Vasile Ciobanu, Sorin Radu, Nicolae Georgescu (Hgg.): *Frontul Plugarilor. Documente*, vol. I, 1944–1947, vol. II, 1948–1951. Bukarest 2011-2012; Vasile Ciobanu, Anda-Lucia Spănu (Hgg.): *Bibliografia istorică a orașelor din România*. Bukarest 2007.

rausgeber Anda-Lucia Spânu), sind wertvolle Instrument für weitere Forschungen.

In seiner ganzen akademischen Laufbahn ist Herr Vasile Ciobanu nicht nur den Anforderungen des Historikers, „ohne Hass und Leidenschaft“ über schwierige historische Zeiten zu schreiben, wie die des Aufstiegs des Nationalsozialismus und des II. Weltkriegs, gerecht geworden, sondern hat vielmehr auch zu einem harmonischen interethnischen Zusammenleben beigetragen. Seine Werke plädieren für die besser Kenntnis der nationalen Minderheiten in Rumänien und damit für einen respektvollen Umgang mit unseren Nächsten. Damit hat er einen grundlegenden Beitrag für das Studium der nationalen Minderheiten im Rahmen der Lucian-Blaga-Universität Hermannstadt geleistet.

Ausgehend von der Bedeutung der Themen aus der Geschichte der Deutschen aus Rumänien im 20. Jh. in der von Vasile Ciobanu angestoßenen Forschung, habe ich mich für einen Jubiläumsband entschieden, dessen Fokus auf diesem Bereich liegt. Die vorliegenden Aufsätze sind das Ergebnis der jüngsten Forschungen auf dem Gebiet der Deutschen in Rumänien im 20. Jh., angestoßen von Institutionen in Rumänien und Deutschland aber nicht nur. Zum einen chronologisch, zum anderen thematisch strukturiert, ist der vorliegende Band in zwei Teilen gegliedert. Der erste Teil beschäftigt sich mit Aspekten der politischen, wirtschaftlichen und kulturellen Geschichte der Siebenbürger Sachsen in der Zeitspanne 1885-1944, wobei der zweite die radikalen Veränderungen beleuchtet, denen die deutsche Minderheit in Rumänien in der Zeit des Kommunismus unterworfen war.

Der Band beginnt mit den Beiträgen von Dan Dumitru Iacob, Anda-Lucia Spânu und Lucian Giura über die Biographie und die berufliche Tätigkeit von Vasile Ciobanu. Das Band setzt mit dem Beitrag von Gerald Volkmer fort, der die politischen und wirtschaftlichen Netzwerke, die eine Familie von Industriellen am Ende des 19. Jahrhunderts und zu Beginn des zwanzigsten Jahrhunderts im Siebenbürgen entwickelt hat, untersucht. Die Studie von Paul Şeulean untersucht die Reaktionen der deutschen Abgeordneten im Parlament Rumäniens zu den Gesetzesvorschlägen zur Agrarreform. Er widerspiegelt die Perspektive der politischen Elite der Deutschen aus Rumänien und ihre Argumentation zur Ablehnung gewisser Maßnahmen im Bereich der Agrarreform, die im Parlament diskutiert und später implementiert wurde. Dirk Schuster untersucht die Nazifizierung der Siebenbürger Sachsen aus der Perspektive der Nazipropaganda und einer „eingebildeten/konstruierten Identität“ in Bezug zu anderen identitätsstiftenden Ansätzen der politischen und religiösen Elite der Siebenbürger

Sachsen. Ulrich A. Wien beleuchtet die Opposition, die sich in der zweiten Hälfte der 30er Jahre in den Reihen der Evangelischen Kirche A.B. bildete, wie z.B. Bischof Viktor Glondys und zeichnet ein Bild der Verbundung zwischen Religion und Politik bei den Siebenbürger Sachsen. Die Kunsthistorikerin Gudrun-Liane Ittu beschreibt die Wirkung der religiösen Erweckungsbewegung anlässlich des Lutherjubiläums von 1883 auf das sächsische Theater Ende des 19. und Anfang des 20. Jh. Das Thema der Kultur und Kunst der Siebenbürger Sachsen in der ersten Hälfte des 20. Jh. aufgreifend beschreibt Timo Hagen die Architektur der Schulgebäude der Siebenbürger Sachsen dieser Zeit. Die Optionen für bestimmte architektonische Projekte widerspiegeln in der Sicht des Autors die Komplexität der kulturellen Identität dieser Minderheit, in der sich kulturelle und konfessionelle Komponenten mit dem Bewusstsein des Deutschtums verbinden. Ottmar Trașcă beschreibt in seinem Beitrag, wie die Regierung Antonescu und der rumänische Geheimdienst jener Zeit den Prozess der Nazifizierung der Deutschen aus Rumänien wargenommen haben und zwar aus der Perspektive der Beziehungen zu Nazideutschland und der Traumata, die durch den Verlust an Territorium 1940 hervorgerufen wurden. Der Autor unterstreicht die Bedeutung der Quellen des rumänischen Geheimdienstes für die Rekonstruktion der Nazibewegung in den Reihen der Deutschen aus Rumänien.

Der zweite Teil des Bandes, der sich der Geschichte der Deutschen aus Rumänien im Kommunismus widmet, beginnt mit einem Aufsatz von William Totok, "Nationale Minderheiten und Securitate". Der Autor untersucht die Wende des kommunistischen Regimes bezüglich der Minderheitenpolitik in der Zeit von Ceaușescu und in welchem Ausmaß diese Wende die Praktiken der Securitate bezüglich der intellektuellen Elite der Deutschen und Ungarn in Rumänien beeinflusste. Hannelore Baier führt in ihrem Beitrag dieses Thema weiter und konzentriert sich auf die Politik der Securitate der deutschen Minderheit gegenüber und untersucht diese in der ganzen Zeitspanne des Kommunismus. Corneliu Pintilescu unternimmt eine vergleichende Analyse von drei politischen Prozessen aus der Zeit 1958-1962, in die sächsische Intellektuelle impliziert waren und die im historischen Kontext der Revolution von 1956 aus Ungarn stattfanden. Stefan Sienerth beschreibt das Schicksal eines deutschen Intellektuellen aus Rumänien (Harald Krasser) unter zwei Diktaturen und untersucht seine Beziehungen zur Securitate. Die Reihe der Aufsätze zu deutschen Intellektuellen im Kommunismus wird von Michaela Nowotnick weitergeführt, die das Leben unter kommunistischer Unterdrückung im Roman: *Rote Handschuhe* von Eginald Schlattner untersucht und die Art, wie diese Literatur heu-

te die Aufarbeitung dieser schwierigen Vergangenheit beeinflusst. Der letzten Beitrag des Bandes stammt von Cosmin Budeancă, der die Auswanderung der Lehrer der deutschen Minderheit in Rumänien aus zwei Gesichtspunkten untersucht: ausgehend von der Analyse der Sekuritateakten und ausgehend von Interviews erzählter Geschichte.

Zum Schluss möchte ich erwähnen, dass dieser Band ohne die finanzielle Unterstützung des Demokratischen Forums der Deutschen in Rumänien nicht veröffentlicht worden wäre. Danken möchte ich meinen Kollegen und Freunden Hannelore Baier, Dan Iacob und Anda-Lucia Spănu für die freundlichen Ratschläge und Kommentare zu den Texten. (Übersetzung aus dem Rumänischen von Rotraut Barth)

